

Germánska keramika zo sídlisk záverečného horizontu svébského osídlenia

PRODUKCE HRNČÍŘSKÝCH PECÍ ZE ZÁVĚREČNÝCH FÁZÍ PROTOHISTORICKÉHO OBDOBÍ VE VÁVROVICÍCH A OPAVĚ-KYLEŠOVICÍCH

ONDREJ ŠEDO

Keywords: Late Roman Period, Pottery kilns, Ceramics

Studium keramiky závěrečných fází doby římské a začátku doby stěhování národů na Opavsku

Poznávání hrnčířských pecí, jejichž produkci lze klást do závěru protihistorického období začalo na Opavsku (Česká republika) už v šedesátých letech minulého století, kdy byla zkoumána pec v Opavě-Kateřinkách (Šikulová 1964, 17). Po objevu dalších dvou pecí v Holasovicích a Neplachovicích (Šikulová 1971a; 1978) však už dlouhou dobu další objekty této kategorie nepřibýly a ani tematika keramické výroby nebyla dál sledována. V odborné literatuře se objevovaly nanejvýš zmínky opakující sdělení z doby výkopů (např. Peškař. 1988, 111– 113, 140, 141, 149, 150), nebylo dokončeno ani laboratorní zpracování nálezů a neproběhla jejich evidence.

K obnovení zájmu o tematiku hrnčířské produkce došlo až po roku 2000, v přímé souvislosti se změnami v organizaci archeologické práce v České republice. Záchrané výzkumy se staly od konce devadesátých let minulého století rozhodujícím zdrojem nových terénních informací a materiálu také v severní části moravskoslezského prostoru. Ve Vávrovicích bylo v roce 2001 zkoumáno sídliště kladené do mladší nebo pozdní doby římské. V rámci této akce, při níž se podařilo v rámci rozsáhlé plošné skrývky sledovat významnou část naleziště przeworské kultury, byly prozkoumány rovněž tři hrnčířské pece (Zezulová – Šedo 2002; 2004; Šedo 2008).

Ve stejné době se podařilo na archeologickém pracovišti Slezské univerzity v Opavě zpracovat materiál doby římské v rámci bakalářských prací; první byla věnována nálezům z katastru Vávrovic a Opavy-Palhance (Kramosilová 2005) a další sídlišti ve Vidnavě, kde byly v době druhé světové války shromažďovány nálezy v místním kaolinovém dole; tato bakalářská práce pak byla později rozpracovaná v samostatném článku (Loskotová 2006; 2008a).

V minulých letech doplnily počet známých hrnčířských pecí dva další objevy této kategorie, k nimž došlo při záchraném výzkumu v Opavě-Kylešovicích. První pec se zde podařilo prozkoumat v roce 2007, další byla odkryta v sezóně roku 2008 (Stabrava 2008).

Pokračovalo rovněž zpracování starých nálezů, v rámci diplomové práce obhájené v roce 2008; předmětem analýzy byla keramika získaná z pecí v Holasovicích, Neplachovicích a Opavě-Kateřinkách (Loskotová 2008b).

Prostor Opavska, z něhož pocházejí zmíněné hrnčířské pece, je součástí Horního Slezska, té jeho části, která je v odborné literatuře označovaná jako tzv. české Slezsko,

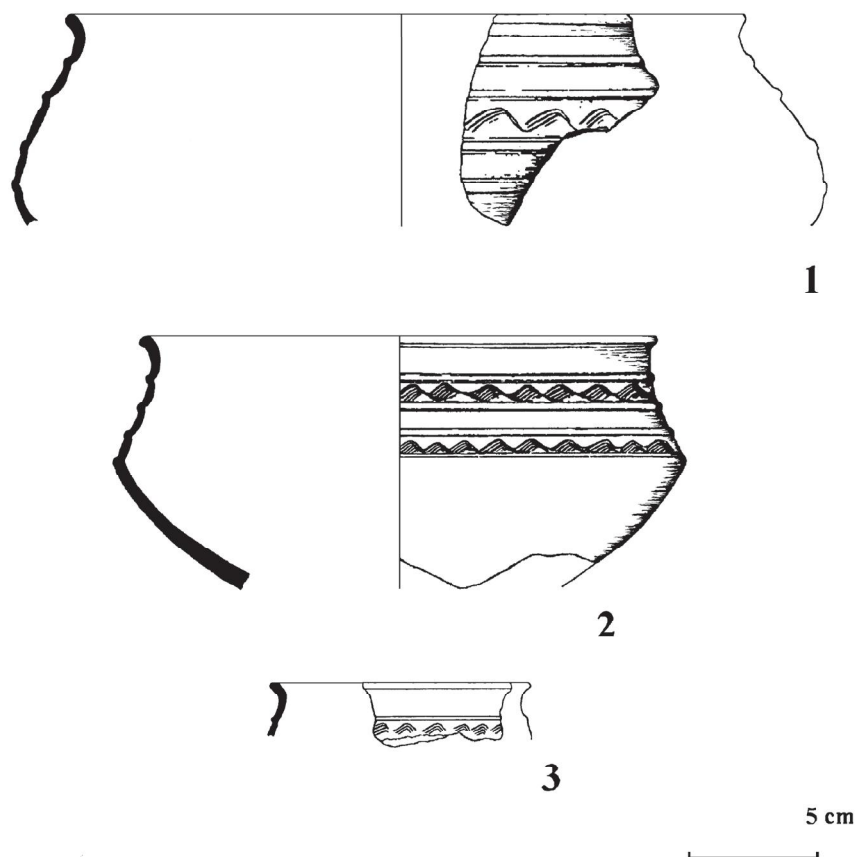
s ohledem na starší politické členění prostoru a rovněž s přihlédnutím k dějinám archeologického bádání, které zde bylo realizováno od roku 1918 (Janák 1995; Janák – Kouřil 1991). Geograficky je to součást horního Poodří, té jeho části, kde tok řeky Opavy směřující od západu na východ lemuje Poopavskou nížinu a vytváří předěl mezi výběžky Jeseníků a Oderskou nížinou, která je součástí Severoevropské nížiny. Mírné svahy a terasy Opavské pahorkatiny s kvartérními písky a šterky v podloží jsou překryty vrstvami spraše, přičemž vlastní prostor Opavska představuje klimaticky nejpříznivější oblast českého Slezska. V předstředověkém období náleželo Opavsko ke starému kulturnímu území a bylo opakovaně vyhledávané nositeli různých archeologických kultur (Bechný 1992, 13; Demek 1987, 61, 386).

V době římské Opavsko představovalo součást rozsáhlé oblasti obývané nositeli przeworské kultury (Godłowski 1969, 1973, 1977), nacházelo se u jejího jižního okraje, a současně v širším severním předpolí Moravské (Oderské) brány, koridoru významného pro komunikace spojující severnější části Evropy s Moravou a středním Podunajím. Starší doba římská a rovněž počáteční fáze mladší doby římské jsou na Opavsku zastoupeny v minimálním rozsahu, významnější naleziště reprezentují pouze delší dobu známé žárové pohřebiště ve Vávrovicích (Franz 1930) a nově zkoumané sídliště v Oldřišově (Krasnokutská 2007). V průběhu mladší doby římské se však situace výrazně změnila, z tohoto období jsou známé četné lokality a k dispozici je relativně velký počet nálezů, mezi nimiž významné místo přináležejí střepům z nádob vyráběných s použitím hrncířského kruhu (Loskotová 2008b, 10–23), o nichž lze předpokládat, že byly vypalovány v keramických pecích.

Z hlediska umístění v rámci regionu Opavska jsou všechny pece soustředěné na nevelkém území, v úseku dlouhém zhruba 10 km. Pece v Holasovicích a Neplachovicích se nalézají v nevelké vzdálenosti od sebe, dělila je pouze katastrální hranice a vzdálenost několika desítek metrů. V jejich okolí nebo v těsné blízkosti byly zjištěno polykulturní naleziště a rovněž stopy současného osídlení (Brachtl 1992, 17). Podobně tři pece ve Vávrovicích byly začleněny do plochy nevelkého sídliště a taková situace se opakuje u dvojice pecí z Opavy-Kylešovic. Sídliště ve všech případech využívala mírné svahy v prostoru pravobřežní terasy řeky Opavy. V Opavě-Kateřinkách pak byla zkoumána pouze jedna pec, na rozdíl od ostatních ležela v terénu na levém, severním břehu řeky Opavy. I tato pec náležela k prostoru, kde bylo doloženo osídlení z doby římské, s nálezy na kruhu vyráběné keramiky (Janák – Vokáč 2002, 81).

Pro keramické pece zkoumané v druhé polovině 20. stol. není k dispozici odpovídající dokumentace. Na základě slovních popisů a útržkovitých poznámek pořízených v době terénních akcí lze očekávat, že všechny náležely k Henningově variantě B (Henning 1977, Abb. 6), co pro případ Neplachovic potvrzuje rovněž publikovaná fotografie (Šikulová 1971, Tab. 62). Skládaly se z předpeční jámy, otopného kanálu a vlastní pece, v níž vodorovný hliněný rošt s průduchy odděloval topnou a vypalovací komoru. Podle známých indicií byly ve všech případech rošty podepřeny jazykovitým soklem, vybíhající z zadní části topné komory; sokl přitom dosahoval zhruba do dvou třetin tohoto prostoru, popřípadě k okraji otopného kanálu (Loskotová 2008b, 89-90).

Stejně dispozice byly zjištěny také ve Vávrovicích. Dvě ze zdejších pecí (pece 1 a 2) však přiléhaly k velkému hliníku, obslužný prostor, v jiných případech upravený do podoby samostatné předpeční jámy, se projevoval nanejvýš jako nevýrazná deprese navazující na ústí krátkého otopného kanálu. Třetí pec byla zachována pouze v torsu a je známá pouze její topná komora se soklem obvyklého tvaru.

Obr. 1 Vávrovice. Vybrané keramické tvary – příklady typů mís produkovaných v hrnčířských pecích 1 a 2

Pece v Opavě-Kylešovicích odpovídaly známému schématu, pouze pec z roku 2008 měla rošt podepřený soklem s neobvyklým, klínovitým tvarem. Ten probíhal napříč topnou komorou a jeho břít zasahoval i do přiléhající části otopného kanálu.

V současnosti je k dispozici podrobné vyhodnocení materiálu získaného při výzkumu pecí v Holasovicích, Neplachovicích a Opavě-Kateřinkách (Loskotová 2008b). Zjistilo se, že pouze minimum střepů pochází z nádob, které byly vyrobeny v ruce. Pro klasifikaci keramické produkce, při jejíž výrobě bylo použito hrnčířského kruhu, byly použity kategorie uplatňované při práci s keramikou przeworské kultury v polské odborné literatuře (Godłowski 1977, 1981; Dobrzańska 1990; Rodzińska-Nowak 2006). Jednotlivé materiálově-technologické skupiny, stanovené na základě studia vnějších znaků (bez použití přírodovědných analýz) bylo možné zařadit do okruhu jemné nebo drsné keramiky. Analýza zastoupení materiálově-technologických skupin, tvarů a výzdoby identifikovaných v pecích v Holasovicích a Neplachovicích ukázala, že pouze některé prvky jsou pro inventář obou výrobních zařízení společné, i když objekty dělila malá vzdálenost.

Pece 1 a 2 ve Vávrovicích byly přístupné ze společného prostoru hliníku a keramický inventář pocházející z vrstev uložených v místech, z nichž byly pece obsluhovány,

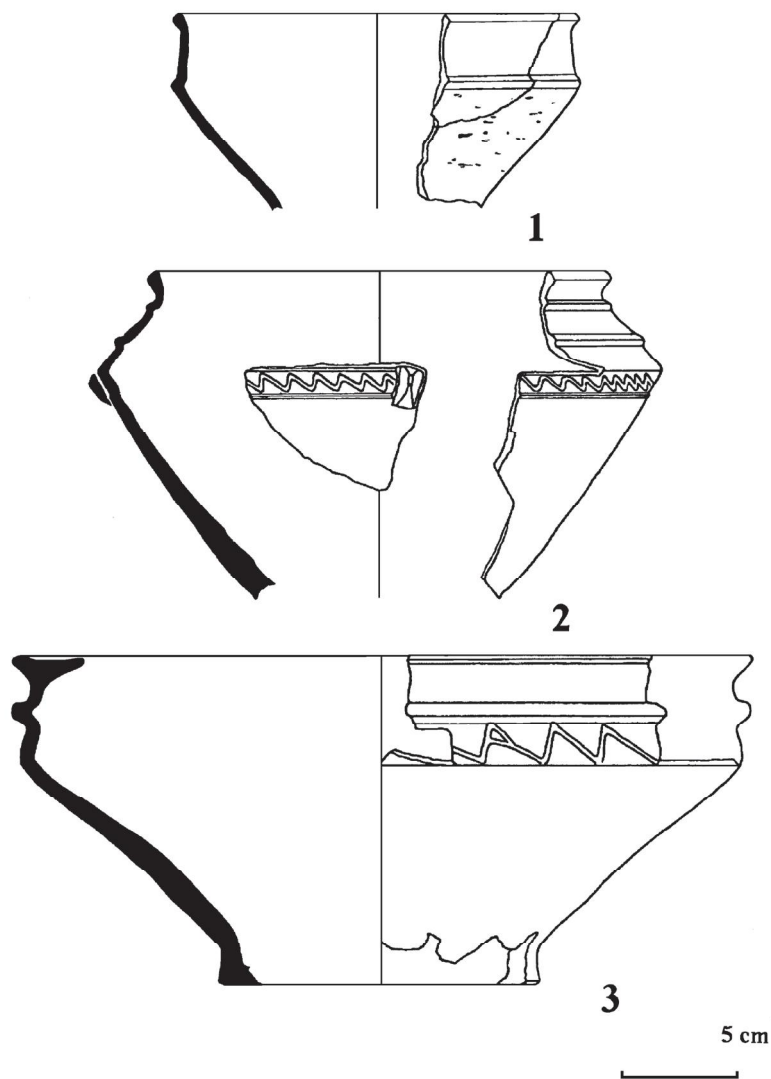
tedy z ploch před otopným kanálem, vykazuje shodné rysy. Svými vlastnostmi (materiál, tvary, výzdoba) se ale odlišuje od toho, co známe z Holasovic a Neplachovic. Toto konstatování platí pak jak pro pec zkoumanou v roce 2007 v Opavě-Kylešovicích, tak i pro pec z Opavy-Kateřinek. (Pec zkoumaná v roce 2008 v Opavě-Kylešovicích poskytla minimum nálezů, nemáme tedy k dispozici dostatek informací pro posouzení jejího keramického inventáře.) Lze konstatovat, že nálezy z pecí zřejmě nepředstavují takové nádoby, při jehož výrobě by byl využíván pravidelně se opakující sortiment htnčířských hlin, spracovaných s použitím hrnčířského kruhu při použití stejných technologií do standardních tvarů, s jednotně upraveným povrchem a s opakující se škalou výzdobných prvků. Rozdíly mohou být důsledkem odlišných podnetů, které ovlivnily výrobce, popřípadě máme před sebou výrobky pocházející z různých úseků závěru doby římské a začátku stěhování národů.

Pece ve všech případech ležely v prostorách sídelních areálů s nálezy z období zahrnujícího mladší dobu římskou až začátek stěhování národů. Do výplní, které byly uloženy v prostoru pecí se proto mohly dostávat střepy, které byly vyrobeny a užívány v jiném čase, než pracovaly námi sledované pece, popřípadě střepy, které byly produktem jiných dílen. Metodický problém představuje určení zboží, které bylo v námi sledovaných pecích vypalováno, jeho odlišení od keramiky, která se do zásypů dostala jako intruse. Stanovit jednoznačná kritéria pro takové rozlišení se v průběhu dosavadního studia nepodařilo a inventář jednotlivých pecí zkoumaných v minulém století (Holasovice, Neplachovice, Opava-Kateřinky) byl proto zpracováván jako potenciální celek reprezentující produkci vypalovanou v daném výrobním zařízení (Loskotová 2008b, 47–49).

Problém určení sortimentu vypalovaného v keramických pecích ve Vávrovicích a Opavě-Kylešovicích

Rezignace na bližší určení provenience byla u souborů získaných před desítkami let vynucena tím, že není k dispozici odpovídající terénní dokumentace. Jak se ukázalo, jiný postup však není možný ani u dvou dobře zachovaných pecí ve Vávrovicích. Rovněž pec z roku 2007 z Kylešovic, pro jejíž výzkum bylo relativně dost času, neposkytla podněty pro řešení takto nastoleného problému a ani v tomto případě se nepodařilo najít kritéria pro jednoznačné vydělení na místě produkovaného, domácího a „cizího“ zboží. Zlomky pocházející z jedině nádoby byly nalézány v různých polohách v rámci vypalovací komory nebo předpecní jámy. Část nálezů byla poznačena druhotným vypálením, jaké by mohlo postihnout nádoby rozbité v průběhu vypalovacího procesu, ale nelze vyloučit, že nadměrným výpalem prošly i fragmenty z nádob užívaných na sídlišti poté, co byly vyhozeny; s nádobím vypalovaným v peci přitom neměly nic společného. Všechny zlomky byly víceméně rozptýleny v zásypu, bez jednoznačných koncentrací, které by odpovídaly skládkám nekvalitního, vyřazeného nádobí. Na roštu nebo v předpecní jámě se přitom nenalézaly jakékoliv zlomky, které by na místě zůstaly po ukončení posledního vypalovacího procesu.

V rámci keramických inventářů některých hrnčířských pecí zkoumaných na Opavsku, těch v minulosti zkoumaných, i nově poznávaných, však zřejmě existuje možnost rozeznat střepy, které v rámci výplně představují zvláštní skupinu a o nichž se, jak ukážeme v dalším textu, dá uvažovat jako o produktech vypalovaných na místě. Lze totiž vyčlenit zlomky reprezentující větší počet nádob, které vykazují společné znaky. Část je

Obr. 2 Opava-Kylešovice. Nádoby reprezentující potenciální produkci vypalovanou v peci; zkoumané roku 2007

zachovaná v podobě velkých fragmentů a nádoby pak lze rekonstruovat. V některých případech se v těchto souborech objevují také značně fragmentarizované zlomky, u nichž nemáme možnost určit, ze kterých (rekonstruovaných) nebo z kolika dalších nádob odpovídajícího typu pocházejí. Chybí tedy opora pro stanovení jakéhosi „minimálního počtu jedinců“ a sledované nálezy tedy nelze statisticky podchytit. Stanovení společných znaků, určení, že náleží do stejné výrobně-technologické skupiny a ke stejnému typu není jednoznačné, pokud bychom použili pouze konvenční kritéria užívaná při sledování vnějších vlastností. Často mají slepitelné zlomky různou barvu nebo strukturu povrchu, a měly by být vlastně řazeny do různých skupin. Při sledování rozdílů však lze uvažovat o tom, že rozdíly jsou způsobeny různou kvalitou výpalu, anebo druhotným přepálením,

při kterém vyřazené kusy nebo zlomky opět prošly žárem. Takové střepy by podle našeho názoru představovaly v době užívání pece součást „střepešně“, tedy skládky kazových výrobků. Větší počet vyřazených a pouze v zlomcích zachovaných kusů u některé z pecí může být vysvětlen tím, že byly stejné tvary vypalovány opakovaně. V takovém případě by se zlomky v širším okolí pece kumulovaly postupně. Další možností je, že došlo výjimečně k chybnému vedení vypalovacího procesu a jednorázově byla vyřazena významná část vsázky. Jednoznačné a podrobné vyčlenění produkce vypalované v konkrétních pecích na Opavsku v současnosti není možné, v této fázi bádání lze však vybrat alespoň ty příklady, které s velkou pravděpodobností reprezentují práci zdejších hrncířů.

Přehled základních typů produkce, které byla vyráběna v hrncířských dílnách na Opavsku

Vávrovice

V zásypech, které vznikly v prostoru dvou lépe zachovaných pecí z Vávrovic se opakovaně objevovaly větší fragmenty, ale i zcela drobné střepy z hlubokých mís s výzdobou plastickými prstenci a rytými vícenásobnými vlnicemi na plecích (obr. 1: 1–3). Zastoupeny byly různé velikostní kategorie a objevovaly se nevýrazné tvarové odchylky, rovněž detaily provedení výzdoby ukazují, že při tvarování tohoto zboží nebyla dodržována přísná uniformita. Mísy byly vyráběny z jemné hlíny, jejich povrch byl hladký a v dostupných místech těla nádob dále uhlazovaný na rotující podložce v stadiu zavaznutí keramické hmoty. Lomy vykazovaly okrové zbarvení, povrch byl obvykle tmavě hnědý až hnědočerný. Za odchylky, zřejmě nežádoucí, lze považovat nepravidelné zbarvení povrchu, který bývá světlý, okrový až načervenalý, některé kusy naopak vykazují povrch a i lom v odstínech šedé. Podle oprýskání a projevů nedostatečného výpalu jsou to střepy z takových nádob, které byly poškozeny nebo neodpovídaly dobovým nárokům na kvalitu a proto byly vyhozeny.

Nejčteněji byla ve zlomcích zastoupena velikostní kategorie s průměrem okraje kolem 18 cm. Charakteristickým, opakujícím se znakem bylo prožlabení prstenců z vnitřní strany nádoby. Jakkoliv identifikovatelné jedince vykazovaly v zpracování materiálu, tvarech a výzdobě společné znaky, lišily se různým umístěním vlnic v polích prstenci, způsobem utváření lomu na výduti (schodovité odsazení nebo úprava v podobě dalšího prstence) a ani provedení vlnice, obvykle vícenásobné, nebylo zcela jednotné.

Pro kombinaci tvarů a výzdoby, jaké charakterizují mísy známé z Vávrovic, lze najít v souborech s przeworskou keramikou pouze podmíněné analogie. Exemplaře s plecemi členěnými prstenci (zpravidla bez prožlabení zevnitř) nebo ty, kde prstence nahrazují zvýrazněné hrany, nemívají jako výzdobu vícenásobnou vlnici. Obvyklá je vlnice jednoduchá; v případech, kde je vícenásobná vlnice doložena, má výrazně jiné provedení. Platí to i pro nálezy z geograficky blízké lokality, jakou je Kietz, pow. Głubczyce, stan. 7 (skupisko A a skupisko 25), kde je podvkrát zastoupený výzdobný motiv odpovídající vícenásobné vlnovce (Godłowski 1977, Tab. 5: 14; Tab. 11: 13); navíc v tomto případě není zcela možné posoudit tvar nádob, zastoupených menšími zlomky. Celkovým provedením blízké tvary známé ze Zakrzowa (pow. Krapkowice), stan. 3, mají jako výzdobu užitou pouze jednoduchou vlnici (Godłowski 1977, Tab. 63: 3, 4, 6).

Opava-Kylešovice

Pec byla zkoumaná v roce 2007, ve výplni vypalovací komory a v předpecní jámě byly identifikovány četné zlomky pocházejících z menších misek s prohnutým hrdlem (obr. 2: 1). Fragmenty a střepy rozměrných mís s etážovitým okružím reprezentují opět větší počet jedinců, co dokládají detaily v utváření okrajů. V některých případech na výdutí probíhala vysoká jednoduchá vhlazovaná vlnice (obr. 2: 3). Oba zmíněné tvary byly vyráběny z materiálu bez významnějšího použití ostřiva, povrch byl na spodních částech nádob nesouvisle uhlazován za rotace na otáčivé podložce. Barva původně odpovídala světlešedým až hnědým odstínům, většina zlomků však prošla druhotným propálením a nabyla okrově hnědé, šedé a místy načervenalé barevné tóny. Část zlomků byla silným žářem deformovaná, ve výjimečných případech povrch dokonce vykazoval stopy slinutí. Znamená to, že střepy byly vystaveny enormnímu žáru, jaký je v rámci pece potvrzený pouze v průduších roštu, na nichž se zachovala sklovitá vrstva. Zda je to dokladem užití takových střepů při redukci tahu průduchů, nelze rozhodnout.

Zvláštní okruh představovaly vyšší nádoby se „situlovitým“ tělem a se stupňovitým odsazením pod největší výdutí. Výzdoba, jednoduchá vhlazovaná vlnice, někdy doplněná pyramidovitým plastickým výčnělkem, byla umístěná pod výdutí, na plecích probíhaly plastické prstence, prožlabené z vnitřní strany. Materiál odpovídal výše uvedeným nádobám, tyto exempláře byly vyráběny z hlíny bez významnější příměsi ostřiva (obr. 2: 2); zastoupené jsou však i zlomky vyrobené z materiálu s množstvím jemného písku, vypálené, zřejmě záměrně, do syté červené barvy.

Misky s prohnutým hrdlem sice představují jednoduchý tvar, nejsou však v przeworském materiálu obecně rozšířené. Analogie můžeme najít např. v Ligotě, pow. Olesno, stan. 2, je to však výrobek tvarovaný v ruce, jakkoliv v prostředí, kdy jsou už na lokalitě zastoupeny výrobky na kruhu (Godłowski 1977, Tab. 15: 1). Z Igolomi (Obj. 9/53) je známý blízký tvar vyráběný na kruhu (Dobrzańska 1990, Tab. 21: 6), další blízké analogie lze pak najít v prostředí kulturního komplexu černachovské kultury/kultury Sîntana de Mureș, například na pohřebišti Mihălășeni, jud. Botoșani (Șovan 2005, Planșa 317: 1a). Tyto překvapivé vazby navíc potvrzují další období, tentokrát pro „situlovité“ nádoby, z lokality Miorkaň (Magomedov 2001, Ris. 33: 7). Podobně pro rozměrné mísy s etážovitým okružím je možné najít analogie v nálezů z hrobu 350 na pohřebišti v Mihălășeni (Șovan 2005, Planșa 192: 11). Tyto mísy náležejí do okruhu nádobách opatřených trojicí uch, které jsou označovány za typický produkt hrnčičů černachovské kultury (Schultze – Bujskich – Magomedov 2008, 124, Abb. 5: 7). Vývoj trojuchých nádob však probíhal delší dobu a na rozsáhlých úzích (Magomedov 2001, 49–51). Okraj profilovaný do tvaru okružích lze identifikovat rovněž na významných malopolských lokalitách, například v Jakuszowicích, stan. 2 (Rodzińska-Nowak 2006, Ryc. 10: 24, Tabl. 69: 28 A, B) nebo v Igolomi (Dobrzańska 1990, Część I, Ryc. 11: 15, A, B; Część II, Ryc. 19: 15A, 15B). Ojedinelý příklad je známý rovněž z keramické pece 14 z Olomouce-Neředína, trať Mýlina (Kalábek – Šrámek 2006, Obr. 18: 32/2004-4437-7).

Závěr

Uváděné keramické tvary z pecí ve Vávrovicích a v Opavě-Kylešovicích, o nichž předpokládáme, že je lze považovat za produkty vypalované v těchto výrobních zařízeních, představují výběr, který byl vytvořen na základě dosavadních znalostí o získaných

souborech. Opírá se o sledování vnějších znaků a o výklad nežádoucích změn, kterými část vypalovaného zboží prošla v průběhu výrobního procesu, přičemž došlo k poškození produktů a k jejich vyřazení. V okolí pecí pak zůstaly jak větší fragmenty, tak i četné malé zlomky jako součást střepiště. V procesu archeologizace se pak dostaly do zásypů zanikajících objektů. Po skončení vypalovacího procesu se tedy nestaly součástí živé kultury, byly vyřazeny proto, že nesplňovaly dobové nároky na vzhled, kvalitu a zřejmě jejich producenti neočekávali, že mají odpovídající užité vlastnosti. Pro další, podrobnější studium takto nastoleného problému by bylo zajímavé srovnání s nálezy na lokalitách, na nichž lze očekávat, že se podaří vyhledat produkty konkrétních a už známých dílen. Význam bude mít konečně i sledování inventáře současných sídlišť, kde lze dokumentovat sortiment nádobí skutečně užívaného jejich obyvateli. Keramika by měla vykazovat vlastnosti, které byly v dané době vyžadovány a tím by bylo možné verifikovat závěry o výrobcích poškozených ve výrobním procesu. Ty jsou zatím opřeny pouze o pozorování poznačené subjektivitou. Vyčlenění výrobků, které byly produkovány v konkrétních pecích pak může vést k odhalení systému distribuce v rámci většího území, popřípadě k odlišení té části produkce, která pochází z jiných, vzdálenějších hrnčířských dílen.

LITERATURA

- BECHNÝ, J. 1992: Zeměpisný obraz československého Slezska. In: J. Bakala (ed.): Slezsko. Opava, s.4–27.
- BRACHTL, Z. 1992: Nálezy rybníckých zátěží v katastru Holasovic (okres Opava). Informační zpravodaj, květen 1992. Česká archeologická společnost - pobočka pro severní Moravu a Slezsko, s. 7–21.
- DEMEK, J. (ED.) 1987: Hory a nížiny. Praha.
- DOBRZAŇSKA, H. 1990: Osada z późnego okresu rzymskiego w Igołomi, woj. Krakowskie. Część I, Materiały; Część II. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź.
- FRANZ, L. 1930: Germanische Gräber aus Wawrowitz bei Troppau. Sudeta 6, s. 56–63.
- GODŁOWSKI, K. 1969: Kultura przeworska na Górnym Śląsku. Katowice – Kraków.
- GODŁOWSKI, K. 1973: Materiały do poznania kultury przeworskiej na Górnym Śląsku, cz. I. Materiały starożytne i wczesnośredniowieczne, tom 2. Warszawa, s. 253–384.
- GODŁOWSKI, K. 1977: Materiały do poznania kultury przeworskiej na Górnym Śląsku, cz. II. Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne, tom 4. Warszawa, s. 7–237.
- HENNING, J. 1977: Entwicklungstendenzen der Keramikproduktion an der mittleren und unteren Donau im 1. Jahrtausend u. Z. Zeitschrift für Archäologie 11, s. 181–206.
- JANÁK, V. 1995: Současný stav organizace archeologické práce ve Slezsku. Sborník příspěvků proslavených na I. obnoveném sjezdu Moravskoslezského archeologického klubu v Moravských Budějovicích 16. – 17. srpna 1995. Brno, s. 95–96.
- JANÁK, V. – KOUŘIL, P. 1991: Problémy a úkoly archeologie v českém Slezsku a na severovýchodní Moravě. Časopis Slezského muzea, série B 40. Opava, s. 193–219.
- JANÁL, J. – VOKÁČ, M. 2002: Archeologické nálezy v širším okolí Opavy, Archeologie Moravy a Slezska 2. Česká archeologická společnost, pobočka pro severní Moravu a Slezsko. Kopřivnice – Hulín – Frýdek-Místek – Havířov, s. 80–88.
- KALÁBEK, M. – ŠRÁMEK, F. 2006: Germánské hrnčířské pece v Olomouci-Neředíně a Olomouci-Slavoníně. Ročenka 2006. Archeologické centrum Olomouc. Olomouc, s. 206–243.
- KRAMOSILOVÁ, J. 2005: Osídlení z doby římské na katastrech obcí Vávrovice a Zpalhanec. Bakalářská diplomová práce. Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta. Opava.

- KRASNOKUTSKÁ, T. 2007: Oldřišov (okr. Opava). Přehled výzkumu 48. Brno, s. 398–399.
- LOSKOTOVÁ, Z. 2006: Sídliště z doby římské z Vidnavy, okr. Jeseník. Bakalářská práce, Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta. Opava.
- LOSKOTOVÁ, Z. 2008a: Sídliště z doby římské a historie archeologického bádání na Vidnavsku. Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci, č. 296. Olomouc, s. 93–111.
- LOSKOTOVÁ, Z. 2008b: Tři hrnčířské pece z doby římské v českém Slezsku (Neplachovice, Holasovice a Opava-Kateřinky). Magisterská diplomová práce. Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta. Opava.
- MAGOMEDOV, B. 2001: Černjachovskaja kultura. Problema etnosa. Monumenta studia Gothica 1. Lublin.
- PEŠKAŘ, I. 1988: Hrnčířské pece z doby římské na Moravě. Pam. Arch. 79. Praha, s. 106–169.
- RODZIŃSKA-NOWAK, J. 2006: Jakuszowice, stanowisko 2. Ceramika z osady kultury przeworskiej z młodszego i późnego okresu wpływów rzymskich i wczesnej fazy okresu wędrówek ludów. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego - Prace Archeologiczne, zeszyt 61. Kraków.
- SCHULTZE, E. – BUJSKICH, S. – MAGOMEDOV, B. 2008: Grautonige Keramik im Mündungsgebiet des südlichen Bug – neue Untersuchungen zur römischen Zeit. In: Błażejowski o A. (red.): Ceramika warstatowa w środkowoeuropejskim Barbaricum. Wrocław, s. 121–130.
- STABRAVA, P. 2008: Opava (k. ú. Kylešovice, okr. Opava). Přehled výzkumů 49. Brno, s. 345–346.
- ȘOVAN, O. L. 2005: Necropola de tip Sântana de Mureș - Černjachov de la Mihălășeni (jud. Botoșani). Muzeul județean Botoșani. Bibliotheca archaeologica „Hierasus“, Monographica 1. Târgoviște.
- ŠEDO, O. 2008: Úvodní fáze studia keramiky vyráběné na hrnčířském kruhu získané při výzkumu sídliště z mladší doby římské ve Vávrovicích u Opavy. In: A. Błażejowski (red.): Ceramika warstatowa w środkowoeuropejskim Barbaricum. Wrocław, s. 205–223.
- ŠIKULOVÁ, V. 1964: Výzkumy pravěkého oddělení Slezského muzea v roce 1963. Opavsko 10. Opava, s. 16–18.
- ŠIKULOVÁ, V. 1971: Záchranné výzkumy na přestavbě státní silnice Opava-Krnov (okr. Opava). Přehled výzkumů 1970. Brno, s. 76–77.
- ŠIKULOVÁ, V. 1978: Hrnčířská pec z doby římské v Holasovicích, okr. Opava. Přehled výzkumů 1976. Brno, s. 51–52.
- ZEZULOVÁ, M. – ŠEDO, O. 2004: Výsledky záchranného archeologického výzkumu ve Vávrovicích, okres Opava. Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w latach 2001 – 2002. Katowice, s. 22–31.
- ZEZULOVÁ, M. – ŠEDO, O. 2002: Vávrovice (okr. Opava). Přehled výzkumů 43 (2001). Brno, s. 243–245.

Germanische Keramik aus Siedlungen des Schlusshorizontes von swebisher Besiedlung

PRODUKTION DER TÖPFERÖFEN AUS SCHLUSSPHASEN DER PROTOHISTORISCHEN PERIODE IN VÁVROVICE UND OPAVAL-KYLEŠOVICE

ONDREJ ŠEDO

Töpferöfen aus der Periode von der jüngeren römischen Kaiserzeit bis zum Anfang der Völkerwanderungszeit sind in der Region von Opava bereits in der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts erforscht worden. Damals konnte man die Öfen vom Hennings Typ

B in Neplachovice, Holasovice und Opava-Kateřinky untersuchen. Während der Forschungsaktionen gewann man eine große Menge an Drehscheibenkeramik.

Die Region von Opava, Teil von Oberschlesien, gehörte in den ersten Jahrhunderten unserer Zeitrechnung in den Bereich der Przeworsk-Kultur, mit zahlreichen Funden aus der jüngeren und späten römischen Kaiserzeit. Das wiederbelebte Interesse an Geländeforschung führte seit Ende der 90er Jahren des vorigen Jahrhunderts zur Entdeckung von weiteren Fundstellen aus der protohistorischen Periode. In Vávrovice wurde in 2001 eine Siedlung untersucht, auf deren Fläche auch drei Töpferöfen zutage kamen. Weitere Öfen entdeckte man in Opava-Kylešovice, den ersten im Jahre 2007, den zweiten ein Jahr später. Heutzutage sind in der Region von Opava insgesamt 8 Töpferöfen bekannt, die innerhalb eines relativ kleinen Raums mit einer Länge von etwa 10 km konzentriert sind.

Im Fundmaterial aus den behandelten Öfen dominiert eindeutig die Drehscheibenkeramik. Bei der Arbeit mit Fundkollektionen suchte man nach Kriterien, mit deren Hilfe man unterscheiden konnte, welche Keramikstücke in dem betroffenen Ofen ausgebrannt wurden und welche als Intrusionen beigemischt sind. Das betrifft die Fragmente von Gefäßen, die während der Bestehungszeit der Siedlung in der Nähe des Ofens benutzt worden sind. Als Kriterium für die Bestimmung von möglichen Exemplaren, die die Produktion von einzelnen Öfen repräsentieren würden, hat man folgende Merkmale ausgewählt: 1. *Spuren von Beschädigung des Keramikgefäßes beim Brennverfahren (Überbrennen, mangelhafter Brand, Änderungen von Farbe und Oberflächenstruktur)*, 2. *die Existenz von großen Gefäßfragmenten*, 3. *eine große Menge an Fragmenten von einem Typ der Gefäße*. Die Scherben mit entsprechenden Eigenschaften sollten von Gefäßen kommen, die im Laufe des Brennverfahrens beschädigt wurden. Solche Exemplare sind nicht weiter verteilt worden und häuften sich in der Nähe der Herstellungsanlagen an. Die angeführten Kriterien erlauben es in Vávrovice und Opava-Kylešovice einen eigenständigen Keramikkreis auszusondern. Diese Ware repräsentiert höchstwahrscheinlich die Produktion von örtlichen Werkstätten. In Vávrovice (Öfen Nr. 1 und 2) sind Schüsseln von mehreren Größenkategorien ausgebrannt worden, mit charakteristischer Form und mit Verzierung bestehend aus Ringen und mehrfachen Wellenlinien (Abb. 1). In Opava-Kylešovice sollten allem Anschein nach Schalen mit geschweiftem Hals, „situlenartige“ Gefäße und große Schüsseln mit charakteristischem Krausenrand (Abb. 2) ausgebrannt worden. Angesichts der heutigen Kenntnis über den Abschluss der protohistorischen Periode in der Region von Opava kann man konstatieren, dass ähnliche Keramik wie diejenige aus den Werkstätten in Vávrovice (Öfen 1 und 2) und Opava-Kylešovice (der Ofen aus dem Jahre 2007) in Inventaren von den bisher bekannten Siedlungen und Gräberfeldern nicht identifiziert wurde. Die Probleme verbunden mit der Herstellung und Distribution von örtlichen Erzeugnissen bleiben also weiterhin offen.

Mgr. Ondrej Šedo, PhD., Archeologický ústav Akademie věd České republiky, Královopolská 147,
612 00 Brno, Česká republika
Ondrej.sedo@post.cz